

τηρίου, ἔνθα τὸν ἀπήγαγον ἵνα περιμείνη τὴν ὥραν τοῦ θανάτου.

— Μὴ κλαίεις, ὦ γύναι, ἔλεγεν ὁ Κατὺμ πρὸς τὴν Ἀσσάνην, ἥτις ἀδιαλείπτως ἔκλαιεν οὐδόλως ὁμῶς συγκινομένη, μὴ σχίζεις τὴν καλύπτραν σου, μὴ ἀνασπᾶς τὰς ξανθὰς σου τρίχας, σὲ συγχωρῶ γεννηθῆτω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ! Ὅσον διὰ σᾶς, ὦ ἀδελφοί, ἐξηκολούθησεν ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς συντρόφους του, καθήσατε παρ' ἐμοί, διότι ἔχω τὴν νὰ σᾶς διακοινώσω.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἔθεσεν ἐπὶ τινος τραπέζης δύο σάκκους πλήρεις χρυσῶν νομισμάτων.

— Ἴδου ὁ πλοῦτος μου ὄλος· τῶρα δὲν ἔχω πλέον αὐτοῦ ἀνάγκην· θέλω νὰ τὸν διαμοιράσω εἰς ὕσους ἀγαπῶ.

Ταῦτα ἀκούσαντες συνεπιέσθησαν περὶ τὸν Κατὺμ, προσάλεποντες ἀπλήστως τὰ χρυσᾶ ἐκεῖνα νομίσματα. Ὁ δὲ γέρον *nuker* μειδιάσας εἰρωνικῶς ἤρχησε νὰ χωρίζῃ μετὰ πολλῆς ὑπομονῆς τὸν χρυσὸν εἰς πολλὰ μέρη.

— Τὸ πρὸς τὰ δεξιὰ εἶναι, εἶπε, διὰ τὴν σύζυγόν μου, τοῦτο τὸ πρὸς τ' ἀριστερὰ διὰ τοὺς συντρόφους μου, τοὺς *nuker* τοῦ ἡγεμόνος, τὸ ἀπέναντί μου διὰ τὸν θετὸν υἱόν μου τὸν Ἀσρέτον, καὶ τοῦτο τὸ τελευταῖον καὶ περισσότερον, δι' ὃν τινὰ μὲ ἀπαγχονίσει.

Οἱ περιστώτες ἠτένιζον ἀλλήλους, ἐνῶ ὁ γέρον ἐπικίε χαριέντως μὲ χρυσοῦν τι νόμισμα. Ἡ λάμψις τοῦ μετάλλου ἐκεῖνου τοὺς ἐτύφλωσε· καὶ μεταξὺ τῶν ἐψιθύριζον·

— Λοιπὸν; ἄς ἴδωμεν . . . . τίς ἐξ ἡμῶν; . . . .

— Στάσου, πάτερ, ἐφώνησεν ὁ μικρὸς Ἀσρέτος παρκαμερίζων τοὺς *nuker* καὶ διακόπτων τὸν πατέρα του. Ἡμεῖς οἱ συγγενεῖς σου πρέπει τάχα ν' ἀνεχθῶμεν νὰ σ' ἀπαγχονίσῃ ξένος ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος νὰ μὴ σ' ἀγαπᾷ; Ἄφες με τὸ χρυσίον, πάτερ μου, κ' ἐγὼ ἐπιχειρῶ τὰ πάντα.

— Ἰδέτε τὴν μικρὰν ἔχιδναν! ἐφώνησεν ὁ Κατὺμ· τὸ ἤλπιζα.

Εἶτα λαβὼν τὸ χρυσίον μετὰ ψυχρότητος τὸ ἐπανεβρίψεν εἰς τοὺς σάκκους, καὶ ἐξηκολούθησε·

— Τέλος πάντων, ἀδελφοί, νομίζω ὅτι σᾶς ἀπέδειξα καταφανέστατα τὴν ἀλήθειαν τῶν τριῶν ἐκείνων παροιμιῶν· *Μὴ ἐμπιστεύεσαι εἰς τοὺς φίλους σου, — Μὴ εἰπῆς μυστικὸν εἰς γυναῖκα, — Καὶ μὴ υἰοθετεῖς ποτὲ ξένον παιδίον*

— Ἀληθέστατον! ἀπάντησαν ὁμοφώνως οἱ *nuker*.

— Ἄ! ἄ! εἶπε γελῶν ὁ Κατὺμ, δὲν ἔχετε πλέον ἀφορμὴν διὰ νὰ μὲ ζηλοτυπήτε. Ἐγὼ δὲ ἐπιστρέφω εἰς τὸν ἡγεμόνα διὰ νὰ ἐπαναλάβω τὴν ὑπηρεσίαν μου.

— Πῶς! καὶ ὁ ἱεραξ; ἀνέκραξαν ὁμοφώνως οἱ περιστώτες.

— Ὁ ἱεραξ ἀπολαμβάνει πλήρη ὑγίαν, κεκρυμμένος εἰς ἀσφαλέστατον μέρος . . . . Πήγαινε νὰ εὗρης τὸν ἡγεμόνα, Ἀσσάνη, ἀγάπη μου, καρδιά της καρδίας μου, καὶ διηγῆσου αὐτῷ τὴν ἀλήθειαν· διότι τὸ πτηνὸν τὸ ὁποῖον ἔραγες ἦτον ἀγριόγαλλος!

Ἐν Μιουφίῳ τῆς Αἰγύπτου.

(Κατὰ τὸ Ἰταλικόν.)

ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΣ Σ. ΛΙΒΑΘΗΝΟΠΟΥΛΟΣ.

ΠΕΡΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΣΥΜΒΑΝΤΩΝ ΜΗ ΓΕΝΟΜΕΝΩΝ.

(κατὰ τὸν I. Δισραίλην).

Τοιοῦτον τίτλον δύναται νὰ φέρῃ σύγγερμικῶς μὴδὲ μὴδ' ἀμοιρον περιέργου ἅμα καὶ φιλοσοφικῆς θεωρίας, ὅπερ δυνατόν νὰ πλατόνη τὰς γενικὰς ἡμῶν θεωρίας περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ νὰ βοηθήσῃ τὴν ἡμετέραν κατάληψιν περὶ ἐκείνων τῶν συμβάντων, ἅτινα εἰσὶν ἀποτεταμειυμένα εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ἱστορίας. Αἱ βουλαι τῆς Προνοίας διευθετοῦσι τὰ ὑπὸ τὴν σελήνην πράγματα δι' ἀκατανοήτων ἡμῖν μέσων.

Λαθύριθος ἐξάιστος οὐχὶ χωρὶς σχεδίου!

Ἀνθρωποὶ τινες συνέγραψαν πρότινος χρόνου ἱστορίαν, « ἱστορικὰς πραγματείας », ἀξιούντες ὅτι ἐξηγοῦσι τὸ μέγα δρᾶμα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ ἐπιδεικνύοντες τὴν αὐτὴν οἰκειότητα πρὸς τὰ σχέδια τῆς θείας Προνοίας, ὁποῖαν ἔχουσιν ἀρῶμενοι ἐξ ἀνθρωπίνων πηγῶν· ἕκατος τοιοῦτος ἱστορικὸς ἀνακαλύπτει εἰς τὰ συμβάντα, ἅτινα ὄντα τὸ πρῶτον ἐναντία τοῦ σκοποῦ ὃν ἐπεδίωκεν ἀπέβησαν ἐπὶ τέλος φίλα καὶ σύμμαχα, ὅτι ἡ Πρόνοια μετεχειρίσθη ἰδίαν τινὰ καὶ εἰδικὴν ἐπέμβασιν. Ἴδου πηγὴ ἀνθρωπίνης πλάνης καὶ ἀσυγγνώστου προλήψεως. Ὁ Ἰησοῦίτης Μαρίας, παράφορος ἐκ τῆς χαρᾶς ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τοῦ βασιλείου καὶ τοῦ ἔθνους τῶν Γότθων ἐν Ἰσπανίᾳ, παρατηρεῖ ὅτι « ἐξ ἰδικιτέρας βουλῆς τῆς Προνοίας ἐκ τῆς τέφρας τοῦ κατεστραμμένου ἔθνους ὤφειλε ν' ἀντείλῃ νέα τις καὶ ἀγία Ἰσπανία, ὅπως ἀποβῇ τὸ προπύργιον τῆς καθολικῆς θρησκείας. » Ἀναμφιβόλως δὲ ἠδύνατο νὰ φέρῃ ὡς ἀπέδειξεν τῆς δσιότητος τῆς ἀγίας ταύτης Ἰσπανίας τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ ἱεροῦ Δικαστηρίου, καὶ τὸν ζοφερόν-εἰδωλολατρικὸν φανατισμὸν τοῦ τετυφλωμένου ἐκείνου λαοῦ. Ἐν τούτοις διαμαρτυρούμενός τις δὲν θέλει βεβαίως ἀποδεχθῆ τὰ φρονήματα τοῦ Ἰησοῦίτου, εἰ καὶ αὐτὸς θέλει ἀποπειραθῆ ν' ἀνακαλύψῃ ἄλλας

θείας βουλᾶς καὶ νὰ μεγαλοποιήσῃ τὰ ἀνθρώπινα συμβάντα ἐπὶ τὸ ὑπερφυσικώτερον. Τὸ ἔθος τοῦτο ἐπιχωριάζει παρὰ τοῖς φανατικοῖς, καὶ γινώσκομεν βιβλία ἐκδοδομένα ὑπὸ συγγραφέων ἀνακαλυφάντων «*ιδίας προνοίας*», αἰτινες, κατὰ τὴν ἰδέαν τῶν συγγραφέων, ἦσαν ἐκυτῶν μέρισμα, καὶ ἀποκαλοῦνται ἐπιφοιτήσεις προνοίας. Ὡς παράδειγμα αὐτῶν ἀναφέρω στενοκέφαλον καθαριστὴν, ἄνδρα ἐστερημένον πείρας, ἀλλὰ δυσχερέστατον τὴν γνώμην καὶ ἔχοντα πολλοὺς οὓς ἐθεώρει ἐχθροὺς τοῦ οὗτος συνέγραψεν ὅλα τὰ συμβάντα αὐτοῖς δυστυχήματα ὡς δῆθεν ἐξ ἐμπνεύσεως, καὶ ἐξετίμησε τὴν καταλαλιάν του ὡς ἄνωθεν προελθοῦσαν ἀράν.

Χωρὶς ν' ἀποπειραθῶμεν νὰ ἐμβρατεύσωμεν εἰς τὰ μυστήρια τῆς παρούσης τάξεως τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ εἰς τὸ μέγα σχέδιον τῆς τύχης ἢ τοῦ τυχαίου συμβεβηκότος, εἶναι ἰκανῶς δῆλον εἰς ἡμᾶς ὅτι πολλάκις ἐξ ἀπλοῦ συμβάντος παράγονται αἱ τύχαι ἀνθρώπων καὶ ἔθνων.

Περιώνυμός τις συγγραφεὺς ἐχαρακτήρισε τὴν ἦταν τοῦ Καρόλου Β' ἐν Οὐόρσεστερ ἢ ὡς ἐν τῶν συμβάντων ἐκείνων ἅτινα ἐκπληκτικῶς παραδειγματίζουσι κατὰ πόσον καλῆτερον τὰ συμβαίνοντα διευθετοῦνται ὑπὸ τῆς Προνοίας, ἢ ἐὰν ἡ διεύθυνσις αὐτῶν κατελιμπάνετο εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν καλλίστων καὶ φρονιμωτάτων ἀνθρώπων. «*Προχωρῶν δὲ δεικνύει ὅτι βασιλικὴ νίκη ὀφείλει νὰ ἔχῃ διαδόχους ἄλλας αὐστηρὰς μάχας καὶ ἄλλας διαφόρους μερίδας, καὶ ὅτι ἐμφύλιός τις πόλεμος πρέπει νὰ περιέχῃ ἐν ἑαυτῷ ἄλλον ἐμφύλιον πόλεμον. Ἐν ὅμως τῶν ἀγαθῶν τῶν προελθόντων ἐκ τῆς ἥττης τοῦ Καρόλου Β' ὑπῆρξεν, ὅτι ἀφῆκε τοὺς δημοκρατικοὺς κυρίους τῶν τριῶν βασιλείων, καὶ ἐχορήγησεν αὐτοῖς «*πλήρη ἄνεσιν ὅπως συμπληρώσωσι καὶ τελειοποιήσωσι τὸ ἴδιον αὐτῶν κυβερνητικὸν οἰκοδόμημα. Τὸ πείραμα ἐγένετο, οὐδὲν ἐξῶθεν παρενεβλήθη κώλυμα, καὶ τὰ πάντα ἔβαινον τακτικῶς ἀπὸ μεταβολῆς εἰς μεταβολήν.*» Ἐὰν ἐν Οὐόρσεστερ ἐνίκων οἱ βασιλικοὶ, ἢ φατρία τῆς δημοκρατίας ἠδύνατο πεισματωδῶς νὰ ἐπιμένῃ ἀξιοῦσα ὅτι, ἐὰν ἡ δημοκρατία τῶν δὲν ἀνστρέπετο, «*ἢ ἐλευθέρᾳ αὐτῶν κυβερνήσις*» ἐμελλε νὰ διαχύσῃ τὴν γενικὴν αὐτῆς εὐημερίαν ἐπὶ τῶν τριῶν βασιλείων. Ἡ ἰδέα αὕτη εἶναι πνευματώδης καὶ ἔπρεπε νὰ καταχωρίσω αὐτὴν ἀπὸ τὸν τίτλον, «*Νίκη Καρόλου τοῦ Β' ἐν Οὐόρσεστερ*» ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν μὴ γενομένων συμβάντων. Ἀλλὰ τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἤθελεν ἔχει λαμπρότερον τέλος, ἐὰν ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ βασιλικοὶ ἐδείκνυντο ὑπέρτεροι τῶν ληστῶν καὶ τῶν φανατικῶν τῆς δημοκρατίας. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἡμέτερον ἔργον νὰ ἐρευνῶμεν τὰς ὁδοὺς τῆς Προνοίας ἐὰν ὅμως ἡ Πρόνοια ὠδήγησε τὸν Κάρολον Β' εἰς*

τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας, φαίνεται ὅτι τὸν κατέλιπεν ἐκεῖ.

Ἱστορικοὶ τινες, δι' ἰδίους λόγους, τέρπονται ἐνίοτε διηγούμενοι συμβάντα μὴ ὑπάρξαντα. Τοιοῦτου εἶδους ἱστῶρημα εὐρίσκομεν εἰς τὸ ἕνατον βιβλίον τοῦ Λιβίου, ἐνθα, ἐν παρεκβάσει εὐφραδεδεστάτη συμπεραίνει περὶ τῶν πιθανῶν συνεπειῶν αἰτινες ἐδύναντο νὰ πηγάζωσιν ἐὰν ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος εἰσέβαλλεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τινες τῶν ἑλλήνων συγγραφέων, ὅπως ἀναδείξωσι τοὺς Πάρθους ἴσους τοῖς Ῥωμαίοις, ὑπέθεσαν ὅτι τὸ μέγα ὄνομα τοῦ στρατιωτικοῦ τούτου μονάρχου, ὅστις λέγεται μηδέποτε ἀπολέσας μάχην, ἤθελεν ἐμπνεύσει φόβον εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ περιστείλει τὴν δοξομανίαν τῶν πρὸς τὴν τῆς οἰκουμένης ὑποταγῆν. Ὁ φίλοπατρις Λίβιος ἀπαξιῶν ὅτι ἡ δόξα τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, ὅπερ ποτὲ δὲν ἔπαυσε πολεμοῦν ἐπὶ ὀκτακόσια περίπου ἔτη, ἐδύνατο νὰ παραβληθῆ πρὸς τὸ στάδιον νέου κατακτητοῦ, διαρκέσαν δέκα μόλις ἔτη, παραλληλίζει ἄνδρα πρὸς ἄνδρα, στρατηγὸν πρὸς στρατηγὸν καὶ νίκην πρὸς νίκην. Ἐν τῷ θερμουργῷ θελήτρῳ τῆς φαντασίας του φέρει τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὴν Ἰταλίαν, καλλωπίζει αὐτὸν μεθ' ὅλων τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ, καὶ θαμβώνει τὴν λάμψιν τῶν δι' ὅλων τῶν ἐλαττωμάτων του. Δημηγορεῖ εἰς τὸν Μακεδονικὸν στρατὸν, ἐν ᾧ ἀγαλλόμενος δεικνύει πέντε Ῥωμαϊκοὺς στρατοὺς βαινόντας κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν πρὸς τὰς κατακτήσεις τῶν, καὶ μετὰ προσοχῆς ἀριθμεῖ τοὺς πολυαριθμοὺς συμμάχους αὐτῶν, μηδαμῶς ἀμελῶν καὶ αὐτὴν τὴν σύγκρισιν τῶν ὅπλων, καὶ τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν τῶν τε Μακεδόνων καὶ τῶν Ῥωμαίων. Ὁ Λίβιος πρὸς τούτοις, ὡσπερ κυριευόμενος ὑπὸ στιγμαίου πανικοῦ φόβου κατὰ τὴν πρώτην ἐπιτυχίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῇ ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ἐπιδρομῇ αὐτοῦ, ἐκλέγει τοὺς μεγάλους στρατηγοὺς οὓς προπαρασκευάσει πρὸς ἄμυναν, συγκρίνει ἕκαστον αὐτῶν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ τελευταῖον κατευναρίζει τὸν φόβον του καὶ θριαμβοῦει διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ὅτι οἱ μὲν Μακεδόνες εἶχον ἕνα Ἀλέξανδρον ἐνῶ οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον πολλοὺς. Ἡ παρεκβάσις αὕτη τοῦ ἱστορικοῦ Λιβίου εἶναι ὡραῖον ὑπόδειγμα διηγήσεως συμβάντος ἀνυπάρκτου.

Οἱ Σαρξάκηνοι εἰσβαλόντες ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἐγένοντο τελευταῖον καὶ τῆς Ἰσπανίας κύριοι. Ὁ Εὐδός, ἀποστάτης Λουξ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Γουιένης, εἶχε κατατροπωθῆ ὑπὸ τοῦ Καρόλου Μαρτέλου, ὅστις τὸ ταπεινὸν ἀλλ' ἐνδοξὸν τοῦτο ἐπώνυμον ἐκτίησεν ἐκ τοῦ συμβάντος, τὸ ὁποῖον θέλομεν διηγηθῆ εἰς τὸ ἀκόλουθον κεφάλαιον.

Ὁ Κάρολος Μαρτέλος ἀφῆκε τὸν Εὐδὸν ἀπολαύοντα τῆς εὐχαρίστου κυβερνήσεως τοῦ δουκάτου Γουιένης, ἐπὶ τῷ ὄρω ὅτι ἐμελλε νὰ διαχειρίζηται

αὐτὸ ὡς ὑπὸ τοῦ στέμματος ἐξαρτώμενον· ἀλλὰ τυφλωθεὶς ἀπὸ τῆς φιλοδοξίας καὶ φιλαργυρίας, ὁ Εὐδὸς παρεδέχθη σχέδιον ὅπερ ἔρριψε τὴν χριστιανωσύνην, ὡς καὶ τὴν Εὐρώπην συνάμα, εἰς κρίσιμόν τινα κίνδυνον μηδέποτε ἔκτοτε συμβάντα. Ἰπανδρεύσας μίαν τῶν θυγατέρων του μετὰ Μωαμεθανοῦ ἐμίρου, ἤρξατο ἀσυστόλως συμφιλιώσιν τινα μετὰ τῶν Ἰσμαηλιτῶν, ἐπιποθούντων πρὸ πολλοῦ νὰ μορφώσωσι τρομερὰν τουρκικὴν ἀποικίαν ἐντὸς τῆς Γαλλίας. Ὄθεν, στρατιὰ ἐκ τετρακοσίων χιλιάδων πολεμιστῶν, ὡς οἱ σύγχρονοι διηγοῦνται χρονολόγοι, ἐφάνησαν εἰσβάλλοντες εἰς Γουιέννην, καὶ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐγένοντο κάτοχοι ὅλης τῆς ἐπαρχίας τοῦ δουκὸς. Τότε ὁ Εὐδὸς ἀνεκάλυψε ταχέως ἄποιν εἶδος συμμάχων προσεκαλεσεν ὅπως πραγματοποιήσασιν σχέδιον οὗ ἐντελῶς ὑπῆρξεν ἀνίκανος. Ὁ δὲ Κάρολος, μετὰ ἴσης φρονήσεως καὶ ἀνδρείας ἀπήντησε τὴν βαρεῖαν ταύτην τρικυμίαν ἐπαπειλοῦσαν τὴν καταστροφὴν ὀλοκλήρου τοῦ βασιλείου του· ἵνα δὲ ἀπομακρύνῃ τὴν πρώτην αἰτίαν τοῦ ἐθνικοῦ κινδύνου, ἐφιλιώθη μετὰ τοῦ δυσηρεστημένου δουκὸς καὶ ἀπέσπασαν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὀλεθρίας συμμαχίας. Ἀλλ' οἱ Μωαμεθανοὶ προὔχωρον ταχέως διὰ τῆς Τουραίνης, καὶ ἀφίκοντο εἰς τὴν πόλιν Τουρ διὰ τοῦ ποταμοῦ Λοάρ. Ὁ Ἀβδεραμάν, ἀρχηγὸς τῶν εἰσβαλόντων ἐχθρῶν, προαισθανόμενος θριαμβικὴν νίκην καὶ ἐγκαυχώμενος διὰ τὸ μέγα πλῆθος τοῦ πεζικοῦ αὐτοῦ στρατεύματος, τοῦ ἵππικοῦ καὶ τῶν καμήλων, ἐξέτεινε τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ μεγαλοπρέπειαν, καὶ διέθετεν οὕτω τὰς ἀπείρους φάλαγγας του, ὥστε ἐφκίνετο ὅτι ἐβουλεύετο νὰ περικυκλώσῃ πανταχόθεν τοὺς Γάλλους καὶ συλλάβῃ αὐτοὺς τρόπον τινὰ ἐνδον δικτύου. Ἡ ἐμφάνισις τηλικούτου στρατοῦ ἐνέπνεεν εἰς τὴν Γαλλίαν τρόμον καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια ἐκπληξιν. Ὁ δὲ Κάρολος συναθροίζων τὰς πολὺ ὑποδεεστέρας αὐτοῦ δυνάμεις, ἐβεβαίωσεν εἰς τοὺς στρατιώτας ὅτι ἡ πατρίς Γαλλία ἦτο ἡ μόνη τῆς γῆς ἔκτασις ἣν ἐπάτουν. Ἐκστρατεύσας λοιπὸν διέταξε νὰ κλεισθῇ ἡ Τουρ καὶ νὰ μὴ εἰσέλθῃ μηδεὶς Γάλλος εἰμὴ ἐὰν εἰσῆρχετο νικητῆς, καὶ ἐφρόντισεν ὥστε ἕκαστος φυγὰς νὰ τιμωρῆται ὡς ἐχθρὸς ὑπὸ σωματίων χωροφυλακῆς, τὰ ὁποῖα ἔθετο διὰ νὰ προσέχωσι καὶ ἐπτηρῶσι τὰς πτέρυγας τοῦ γαλλικοῦ στρατεύματος.

Ἡ μάχη ὑπῆρξε μανιώδης. Ὁ ἐκπεπληγμένος Μωαμεθανὸς ἐθεώρει τὰ τάγματα αὐτοῦ ἠττώμενα, ἐν ᾧ μόλις ὠδήγει αὐτὰ κατὰ τῶν Γάλλων, οἵτινες κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀπεφάσισαν νὰ προσφέρωσι τὴν ζωὴν των ὀλοκαύτωμα εἰς τὴν μητέρα αὐτῶν πατρίδα. Ὁ δὲ Εὐδὸς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐπιποθῶν νὰ ἐξαλείψῃ τὸ ὄνειδος ὅπερ ἐπέσυρε καθ' ἑαυτοῦ, γενναῖος καὶ θερμὸς ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ προσέ-

βαλε τοὺς νέους αὐτοῦ συμμάχους ἐκ τῶν ὕπισθεν. Τὸ στρατόπεδον τῶν Ὀθωμανῶν ἐξεβιάσθη, αἱ κραυγαὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων ἐφθασαν εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ ἐκ μέσου τῆς σφαγῆς, καὶ αὐτὸς, μεστὸς φρίκης, εἶδε τὰ τάγματά του κλονούμενα. Ὁ δὲ Κάρολος, ὅστις εἶδε τὸ φῶς τὸ διασχίζον τὸ σκοτεινὸν ἐκεῖνο τῶν ἀνθρώπων νέφος, ἐξεφώνησεν εἰς τοὺς περὶ αὐτόν· « Φίλοι μου, ὁ Θεὸς ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν του, καὶ οἱ ἄπιστοι ἀπόλλυνται! » Τὰ πλήθη τῶν ἐχθρῶν, εἰ καὶ συντετριμμένα, δὲν ἐδύναντο νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν· τάγματα συνωθούμενα ἐπέπιπτον ἐπὶ ταγμάτων, καὶ τὸ χριστιανικὸν ξίφος τὰ ἐθέριζεν. Ὁ Ἀβδεραμάν εὐρέθη νεκρὸς εἰς σωρὸν πτωμάτων μέγαν, ἄτρωτος καὶ κατακεπιεσμένος ὑπὸ τῶν νεκρῶν ὁμοθρήσκων του.

Οἱ ἱστοριογράφοι διηγοῦνται ὅτι κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην ἐφονεύθησαν τριακόσιοι καὶ ἐξήκοντα χιλιάδες Μωαμεθανῶν· πιθανῶς ὅμως ὁ τρόμος ἐνταυτῷ καὶ ἡ γὰρὰ τῶν Γάλλων ἐμεγέθυσε τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν. Οὕτως ὁ Κάρολος ἔσωσε τὴν χώραν αὐτοῦ καὶ ἐπομένως τὴν λοιπὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοῦ κατακλισμοῦ ἐκείνου τῶν λαῶν, ὅστις ἐξεχύθη ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Πᾶς χριστιανικὸς λαὸς ἀπέδωκε τῷ Κυρίῳ δοξολογίαν καὶ ἐχαιρέτισε τὸν σωτῆρά του ὡς τὸν *Πάτερ* τῆς Γαλλίας. Ἀλλ' οἱ Μωαμεθανοὶ δὲν ἦσαν εἰσέτι καταδεδιωγμένοι, διότι ὁ Κάρολος δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν καταδίωξιν των· ὅθεν δευτέρως ἐπιδρομὴ ἐνεποίησεν αὐτόχρονα τρόμον· στρατιὰ ἠκολούθει στρατιάν, ὄρδαί ἐχθρῶν ἐπεφαίνοντο τῇ δε κἀκείσε τῆς χώρας καὶ μόλις, μετὰ ἱκανοῦ χρόνου δικάστημα καὶ μετὰ πολλὰ ἀμφίβολα ἀποτελέσματα οἱ Σαρβρακηνοὶ ἐξεβλήθησαν ἐκ τῆς Γαλλίας. Τοιαύτη ἐστὶν ἡ ἱστορία τοῦ σημαντικωτάτου τούτου συμβάντος· τοῦτο δὲ τὸ συμβάν ὁποῖα ἄρα ἀποτελέσματα ἐμελλε νὰ ἐπιφέρῃ, ἐὰν ἡ τῶν Μωαμεθανῶν ἐπιδρομὴ ἀπέβαινε θριαμβικὴ! Ἡ Ὀθωμανικὴ κυριαχία εἶχεν ἐπικρατήσῃ ἐφ' ἀπάσης σχεδὸν τῆς Εὐρώπης! Ἐν τούτοις ἡ φαντασία καταπιέζεται ὑπὸ ἐκπλήξεως ὅτι ἀνακαλύπτει τί ἔδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιδρομὴ εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν δὲν ὑπῆρχεν ἐν Εὐρώπῃ οὔτε πολιτικὴ ἀποκατάστασις, οὔτε δυνάμεων ἰσορροπία ἐν κοινῷ ὁμοσπονδικῷ συνδέσμῳ! Μία μόνη μάχη καὶ μία μόνη προδοσίς καταέστησε πρὸ τοῦ ἀνωτέρου συμβάντος τοὺς Μωαμεθανοὺς δεσπότης τῆς Ἰσπανίας. Βλέπομεν δὲ ὅτι τὰ αὐτὰ περίπου συμβάντα ἐπανελήφθησαν καὶ ἐν Γαλλίᾳ· καὶ ἐὰν ἡ ἡμισέληνος ἀνυψοῦτο ἀνωθεν τοῦ στρατοῦ, ὡς ἦν τοῦτο πιθανὸν νὰ συμβῇ, τὸ ἐλάχιστον τῶν δεινῶν μας ἤθελεν ἤδη εἶσθαι ὅτι ἐμέλλομεν νὰ φορῶμεν κιδάρεις, νὰ κτενίζωμεν τὸν πώγωνά ἀντὶ νὰ τὸν ζυρίζωμεν, καὶ ν' ἀποκτήσωμεν ἀρχιτεκτονικὴν

μεγαλοπρεπεστέραν τῆς ἑλληνικῆς, ἐν ᾧ ταυτοχόως τὸ δημόσιον πνεῦμα ἐμελλε νὰ συνοικειωθῆ μετὰ τῶν τεχνῶν καὶ τῆς φιλολογίας τοῦ ἐν Κορδύβη Μαυρητανικοῦ πανεπιστημίου!

Ἐτέρα τις μεγάλη μεταβολὴ ἐν τῇ νεωτέρᾳ εὐρώπῃ δὲν ἤθελεν ἴσως συμβῆ, εἰὰν τὰ προσωπικά αἰσθήματα τοῦ Λουθήρου δὲν παρεβιάζοντο, ἢ μᾶλλον εἰὰν τὰ προσωπικά του συμφέροντα δὲν κατεπιέζοντο. Ὁ ἱστορικὸς Γιχαρδίνης, οὕτινος τὸ φιλαλληθές ἐστὶν ἀμφιβολίας ἀνώτερον, ἐσημείωσεν ἱστορικόν τι γεγονός ὅπερ ἀποδεικνύει τίνι τρόπῳ ἀξιοσημειώτατινα συμβεβηκότα, ἅπερ συνέβησαν, ἐδύναντο νὰ μὴ συμβῶσιν! Ἀντιγράφω, περιεργείας χάριν, τὸ τεμάχιον τὸ ἐξῆς ἐκ τοῦ II' βιβλίου τῆς ἱστορίας του. « Ὁ δὲ Καίσαρ (ὁ [αὐτοκράτωρ Κάρολος ὁ Ε'] ἀφ' οὗ ἔδωκεν ἀκρόασιν ἐν τῇ Διαιτήτῃ τῆς Οὐορματίας (Worms) εἰς τοὺς λόγους τοῦ Μαρτίνου Λουθήρου, καὶ διέταξε νὰ ἐξετασθῶσιν αἱ δοξασαί αὐτοῦ παρά τινων θεολόγων, οἵτινες ἐξεφράσθησαν ὅτι ἡ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ ἦν ἐσφαλμένη καὶ βλαβερά εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἵνα εὐχαριστήσῃ τὸν Πάπαν, κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς ἀργίαν. Ὁ Λούθηρος δὲ τοσοῦτον κατεπλάγη ὑπὸ τῆς καταδίκης ταύτης, ὥστε εἰὰν αἱ ὑβριστικαὶ καὶ ἀπειλητικαὶ λέξεις αἱ κατ' αὐτοῦ ἐκτοξευθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Καρδινάλιου Σανσίστου, ἀποστολικοῦ λεγάτου, δὲν ἔρριπτον αὐτὸν εἰς ἀπελπίσιν, πιστεύεται ὅτι εὐκολον ἦτο, εἰὰν ἐχορηγεῖτο αὐτῷ συγκατάθεσις τις, ἢ ἐδίδοτο αὐτῷ ἐντιμὸς τις βοήθεια ἐπὶ τὸ εὐσχήμως ζῆν, νὰ κατευνασθῆ καὶ ἐν τέλει νὰ περαιτηθῆ τῶν ἐσφαλμένων αὐτοῦ θρησκευτικῶν δοξασίων. »

Ἐκ τῆς ἱστορικῆς ταύτης μαρτυρίας δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν ὅτι ὁ ἀληθὴς αὐτουργὸς τῆς μεταρρυθμίσεως ἦν αὐτὸς ὁ ἀποστολικὸς λεγάτος· οἱ λόγοι αὐτοῦ ἐπήνεγκον φρίκην εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Μαρτίνου Λουθήρου, καὶ τὴν φρίκην ταύτην παρώξυνεν ἡ ὕβρις· ἀλλ' εἰς καρδίαν ἀνδρὸς ὡς τοῦ Λουθήρου ἡ συναίσθησις τῆς προσωπικῆς ὕβρεως ἐδύνατο νὰ ἐξελείψῃ τὴν φρίκην, καὶ ἀναντιβῆτόως νὰ καταδεσπύσῃ τῆς καρδίας τοῦ τοιοῦτου ἀνθρώπου· ὅπερ καὶ ἐγένετο!

Ὁμοιον περιστατικὸν ἐπενεχθὲν παρὰ τῶν ἡμετέρων ὑπουργῶν τοῦ ἀγγλικοῦ στέμματος εἰς τὸν Φραγκλίνον, ἀνκφέρειται ὅτι παρήγαγε τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα εἰς τὸν πολιτικὸν τοῦτον σοφόν. Ὅτι δὲ ὁ Γιχαρδίνης ἱστορήσῃ περὶ τοῦ Λουθήρου μαρτυρεῖ τὸ πνεῦμα τῶν ἐποχῶν. Ὁ Κάρολος Ε' ἦτο τόσοσπεπισμένος ὅτι ἐδύναντο νὰ καταβάλῃ τὴν Μεταρρύθμισιν διὰ τῆς καθιρέσεως τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς, ὥστε χορηγήσας εἰς τὸν Λούθηρον ἀσφαλῆ κουστωδίαν ὅπως ἐμφανισθῆ εἰς τὴν ἐν Οὐορματίᾳ Σύνοδον, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ θανάτου αὐτοῦ μετενόησεν ὡς ἁμαρτήσας, ὅτι ἐν ᾧ εἶχεν ἀνὰ χεῖρας τὸν Λούθηρον ἀφῆκεν αὐτὸν

ἐλεύθερον νὰ φύγῃ· καθ' ὅτι ὁ μέγας ἐκεῖνος καθολικὸς μονάρχης δὲν ἐφρόνει ἁμαρτίαν τὴν παραβίασιν τῆς ὑποσχέσεώς του πρὸς αἱρετικόν. Πρὸς τούτοις ἐν τῇ θρησκευτικῇ ἱστορίᾳ τὰ ἀνθρώπινα ὄργανα συνεχωρήθη νὰ ᾧσιν οἱ μεγάλοι μοχλοὶ τῶν πρωτίστων αὐτῆς ἐπαναστάσεων· καὶ τὰ κυριώτερα γεγονότα τῶν παρὰ τοῖς ἔθνεσι θρησκευμάτων φαίνονται ὅτι ἐπήγασαν ἐξ ἀτομικῶν παθῶν καὶ ἐκ συγχρόνων περιστάσεων. Ὅθεν ποταπὰ μέσα παρήγαγον ἀποτελέσματα λαμπρότατα· ὅπερ ἴσως ἀποδοτέον εἰς τὴν συγκατάθεσιν τῆς θείας Προνοίας.

Ὁ Κλόβις, ἐν Γαλλίᾳ, ἐπὶ τῆς παρακμῆς τῆς εἰδωλολατρίας, ἀπεφάσισε νὰ ἐνώσῃ τὰς τέσσαρας διαφόρους ἡγεμονείας, τὰς διαιρούσας τότε τὴν Γαλλίαν, εἰς ἓν κράτος. Ἐν μέσῳ δὲ σοβαρᾶς μάχης, τῆς νίκης αὐτοῦ ἀμφιβρόπου μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων στρατῶν, ὁ εἰδωλολάτρης βασιλεὺς ἐπεκαλέσατο τὸν θεὸν τῆς ὠραίας αὐτοῦ χριστιανῆς βασιλίσσης, καὶ ἐκέρδησε τὴν νίκην! Ὁ δὲ Ἅγ. Ρεμῆς, μετὰ τὸ εὐτυχές τοῦτο συμβᾶν, εὐκόλως ἐπεισε τὸν Κλόβιν νὰ δεχθῆ τὸν χριστιανισμόν. Πολιτικοὶ λόγοι ἐκώλυον ἐπὶ τινα χρόνον τὴν ἀναφανδὸν παραδοχὴν τῆς νέας θρησκείας τοῦ Γάλλου ἡγεμόνος, ἀλλὰ τελευταῖον ἠκολούθησαν τὸν μονάρχην αὐτῶν εἰς τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα, καὶ ἐπὶ τοῦ γεγονότος τούτου διεθρυσθήθησαν θαύματα ἀποδοθέντα εἰς τὸν Κλόβιν. Ὁ Κλόβις φανερώς μετεχειρίσθη τὴν νέαν θρησκείαν ὡς μοχλὸν δι' οὗ ἐδυνήθη νὰ κατατρέψῃ τοὺς γειτνιαζοντας αὐτὸν μικροὺς ἡγεμόνας, καὶ ἔσχε τὸν τίτλον Μέγας καὶ τοι κατεβρύπωνμένος ὑπὸ ἀπιστίων κακουργημάτων.

Παρ' ἡμῖν δὲ, εἰὰν ὁ ἀπανθρωπότατος Ὑπερασπιστὴς τῆς Πίστιος δὲν ἐκυριεύετο ὑπὸ βιαιοτάτων παθῶν, ὁ Προτεσταντισμὸς, τοσοῦτον ἀσθενῶς καὶ ἀτελῶς ἀρχίσας καὶ ἐξακολουθήσας, πιθανῶς δὲν ἐλύτρου ποτὲ τὴν Ἀγγλίαν ἀπὸ τῶν παπικῶν δεσμῶν. Ἐν τούτοις, εἶναι περίεργον ὅτι, ὅτε ἡ πτώσις καὶ καταστροφὴ τῆς Ἄννης Βωλέννης ἀπεφασίσθη, ἡ Ρώμη μετὰ σπουδῆς παρεσκεύασεν ἐπανάκαμψιν τινα εἰς τὸν παπισμὸν ἐπὶ ὅροις λίαν κολακευτικοῖς διὰ τὸν Ἑβραϊκὸν τὸν Η'. Τὸ δὲ σχέδιον τοῦτο ἀνετράπη ὑπὸ πάντῃ τυχαίου καὶ ἀπροόπτου περιστατικοῦ. Τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν τῆς ἀποκεφαλίσσεως τῆς Ἄννης Βωλέννης ὁ τύραννος ἐνυμφεύετο τὴν διαμαρτυρομένην Ἰωάνναν Σεϊμούρ. Ὁ αἰφνίδιος οὗτος γάμος μετέτρεψε τὴν πολιτικὴν πορείαν καὶ αἱ ἐκ Ρώμης παπικαὶ ἐπιστολαὶ ἀφίκοντο εἰς Ἀγγλίαν μίαν ἡμέραν βραδύτερον! Ἀπὸ τοιαύτης ἐπικειμένης καταστροφῆς ἐσώθη ὁ ἄγγλικὸς προτεσταντισμὸς!

Οἱ καθολικοὶ συγγραφεῖς κατέκριναν τὸν Φίλιππον Β' βασιλέα τῆς Ἰσπανίας ὡς ἀνακαλέσαντα τὸν Δούκα τῆς Ἀλβης ἐκ τῶν Κάτω Χωρῶν· διότι, κατὰ τὴν γνώμην τῶν φιλικῶν τούτων συγγραφέων,

τὸ ἄκκαμπτον ξίφος καὶ αἱ ὀλοκκυτώσεις τοῦ αἰμοχαροῦς Λουκῆς τῆς Ἄλβης κατέδωκον βεβχίως τοὺς αἰρετικούς· διότι καὶ αἵματοδιψεῖς λέοντες δὲν ἐδύναντο νὰ πράξωσιν ὅ,τι αἱ ἀπαγχονίσεις, αἱ σφαγαὶ καὶ αἱ πυραὶ τοῦ χριστιανοῦ ἐκείνου ἰσπανοῦ στρατηγοῦ! Ἐὰν δὲ ὁ μέγας στόλος τῆς Ἰσπανίας κατέπλεεν ἀσφαλῶς, ταῖς εὐλογίαις τῆς Ῥώμης, εἰς Ἄγγλιαν, ὅτε ὁ ἡμέτερος στόλος ἦν ἐνδεὴς πολεμοφοδίων, καὶ ὅτε οἱ καθολικοὶ Ἀγγλοὶ ἀπετέλουν ἰσχυρότατον σῶμα ἐντὸς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, ἴσως καὶ μέχρι τῆς σήμερον θὰ συνεκκλησιαζόμεθα μετὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Πάπα!

Ὁ Γουστάβος Ἀδόλφος, μετὰ τὰς περιφανεῖς αὐτοῦ κατακτήσεις ἐὰν δὲν κτεστρέφετο εἰς τὴν ἐν Αὐτσην μάχην, ὅπου ἡ μεγαλοφυΐα του ἀπῆλαυσεν ἐνδοξὸν νίκην, ἀναμφιδόλως θαυμασιὰ μεταβολὴ ἢ ἤθελε συμβῆ εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Εὐρώπης· ὁ προτεσταντισμὸς ἤθελεν ἰσορροπήσει, εἰμὴ ἐδάρυεν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν πλάστιγγα, πρὸς τὰ συμφέροντα τοῦ καθολικισμοῦ, καὶ ἡ Αὐστρία, ἐξασκήτασα εἰδύς τι παγκοσμίου μοναρχίας, ἤθελεν ἶδει τοῦ ἀετοῦ τῆς τὰς πτέρυγας κεκομμένας. Ἄλλ' ὁ Ἀντίχριστος, ὡς ὁ Γουστάβος ἐκαλεῖτο παρὰ τοῦ ἱερκτείου τῆς Ἰσπανίας καὶ Ἰταλίας, ὁ σωτὴρ τοῦ προτεσταντισμοῦ, ὡς ὠνομάζετο ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Σουηδίᾳ, οὗ ὁ θάνατος ἐγένετο ἀφορμὴ τόσον πολλῶν χαρμωσύνων πυρῶν μεταξὺ τῶν Καθολικῶν, ὥστε ἡ Ἰσπανικὴ αὐλὴ ἐκόλυσεν αὐτάς ἐκ φόβου μὴ ἡ καύσιμος ξυλεία ἀποβῆ σπανία εἰς τὸν ἐγγίζοντα χειμῶνα, ὁ Γουστάβιος, λέγω, ἔπεσε, κατάλληλος ἦρωσ μεγίστου συμβάντος μηδέποτε γενομένου!

Ἦσαν αἱ πολιτικαὶ φατρίαι ἀνεγνώρισαν ὅτι τὸ μέγα πολιτικὸν λάθος τοῦ Κρομουέλλου ὑπῆρξεν ἡ παραδοχὴ τῶν γαλλικῶν συμφερόντων ἀντὶ τῶν τῆς Ἰσπανίας· διότι ἀκριβῆς τις μετὰ τῆς Ἰσπανίας συμμαχία ἐδύναντο νὰ διατηρήσῃ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἰσορροπίαν, νὰ προξενήσῃ τὴν ἐμπορικὴν εὐημερίαν τῆς Ἀγγλίας, καὶ πρὸ πάντων νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ὑπερέχουσαν ἐπιρροὴν τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως. Πρὶν ὁ Κρομουέλλος συντελέτη εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, οἱ γάλλοι Διαμαρτυρόμενοι εἶχον ἰκανὴν ἐπιρροὴν ὥστε νὰ ἐξασφαλίσωσιν ὠφέλιμον τινα συνθήκην. Τὸ ἀγγλικὸν Κοινοβούλιον, ἀπὸ τῶν χρόνων εἰς τῆς βασιλείσεως Ἐλισάβετ, ἐθεώρει τὴν τοσοῦτον ἰσχυρὰν ἐν Γαλλίᾳ φατρίαν, ὡς ὠφέλιμον σύμμαχον· καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ ἐξαπλώσῃ τὰς ἀρχὰς τοῦ προτεσταντισμοῦ, καὶ νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Ῥώμης, εἰσενεὶν ἅπαξ τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν φατρίαν ταύτην, καὶ ἤρχισε νὰ συνθηκολογῇ μετὰ τινῶν ἀπεσταλμένων ἐκ Βορδιγάλλης, καὶ τὸ σχέδιον τῆς συνθήκης ταύτης ἦτο ἢ διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν Διαμαρτυρομένων ἐν Γαλλίᾳ μόρφω-

σις δημοκρατίας ἢ ἀνεξαρτήτου τινος πολιτείας. Ἄλλ' ὁ Κρομουέλλος, ἀρπάσας τὴν ἀρχὴν, οὐ μόνον ἀνέτρεψε τὸ σχέδιον, ἀλλὰ πιστεύεται ὅτι προῦδωκεν αὐτὸ εἰς τὸν καρδινάλιον Μαζαρίνον. Ὅποια ἄρα μεταβολὴ ἐδύναντο νὰ συμβῆ εἰς τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης, ἐὰν ὁ Κρομουέλλος ἀπεδέχετο τὰ συμφέροντα τῆς Ἰσπανίας, καὶ ἐβούθει τοὺς ἐν Γαλλίᾳ προτεστάντας εἰς τὸ νὰ συγκροτήσωσιν ἀνεξάρτητον πολιτείαν! Ἡ καθίρεσις τοῦ ἐν Νάντη θεσπισματοῦ καὶ ἡ αὐξήσις τῆς γαλλικῆς κυριαρχίας ἦσαν αἱ συνέπειαι τοῦ ὀλεθρίου τούτου ἁμαρτήματος τοῦ Κρομουέλλου. Ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἐν Γαλλίᾳ Οὐγενότων, καὶ ἡ μείωσις τῆς γαλλικῆς φιλοδοξίας ἐδύναντο πιθανῶς νὰ σώσωσι τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὰς πληγὰς τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως!

Ταυτοτρόπως λοιπὸν σημαντικὰ γεγονότα, παρ' ὀλίγον νὰ συμβῶσι, δὲν συνέβησαν, καὶ ἄλλα πάλιν συμβάντα δύνανται ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τυχαίαν συγκυρίαν ἢ εἰς τὸν χαρακτῆρα προσώπου τινός. Δυνάμεθα ἐπομένως νὰ πλατύνωμεν τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνθρωπίνων συμβάντων, καὶ νὰ συλλέγωμεν ὠφέλιμα μαθήματα ἀναγινώσκοντες αὐτὴν, ἐὰν διακόπτωμεν ἐκ διαλειμμάτων τὴν ἀνάγνωσιν καὶ θεωρῶμεν μετὰ σκέψεως συμβάντα τινὰ αἵτινα δὲν συνέβησαν!

[Ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπὸ Χ. Α. Π.]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

ΦΕΙΔΙΑΣ καὶ ΠΕΡΙΚΛΗΣ ὑπὸ Ἀγγέλου Σ. Βλάχου Ἀθηναίσι. Τύποις Δ. Μαυρομμάτη, 1863.

Τὸ πρὸ ἐνὸς περὶπου μηνὸς ἐκδοθὲν ποιημάτιον τοῦ Κυρίου Βλάχου, ἰθαγενὲς προτὸν ἀρχαϊκῆς μουσικῆς καὶ γλώσσης, παράδοξον ἀποτελεῖ ἀντίθεσιν ἐν μέσῳ τῆς πλημμύρας τοῦ ξενισμοῦ, ἢ τις πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου κατέκλυσε τὸν ἀναγεννώμενον ἑλληνικὸν Παρνασσὸν καὶ ἀπεμάρανε τὰ αὐτοφυῆ αὐτοῦ ἄνθη. Ἐὰν ὁ Περικλῆς καὶ Φειδίας πέσῃ ὑπὸ τὰ ὄμματα ἐνὸς ἐκ τῶν τυχαίων ἐκείνων ἀναγνωστῶν, οἳ τινες, συνειθίσαντες νὰ θυμαζώσιν τὸν κακῶς ἐννοούμενον βωμαντισμὸν, ὡς μετεφυτεῦθη ἐκ τῶν παγερῶν κλιμάτων τῆς δύσεως εἰς τὰ ἀστράπτοντα ἐδάφη τῆς ἀνατολῆς, στρεβλὴν καὶ σφαλερὰν ἐσημάτισαν περὶ ποιήσεως ἰδέαν, οὐδεμίαν θέλει ἐμποιήσῃ ἐντύπωσιν καὶ ψυχρότης θέλει ψυχρῶς τοῦ καταγνωσθῆ. Ἄν ὁμοῦς ἀπ' ἐναντίας λάβῃ ἀνά χειρας τὸ ὀλιγόφυλλον αὐτὸ ποίημα ἐνθουσιώδης τις λάτρις τοῦ ἀληθοῦς καλοῦ, ἐκτραφεῖς μὲ τὸ γλυκὺ γάλα τῆς ἀρχιότητος καὶ μελετήσας τὴν ποίησιν εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀθανάτων ἐκείνων ποιητῶν, οὐδ' ἀπεστή-